

- (1) Th. Haakma Wagenaar, *Memorandum Domtoren, Architectuur en bouwgeschiedenis*, Gemeente Utrecht, april 1975. De opdracht werd verstrekt op 6 okt. 1970 door de hoofddirecteur van Openbare Werken, de heer J. H. Hogendoorn.
- (2) Het zelfde geldt voor zijn onderzoek met planreconstructies van de toren van Zierikzee, gepubliceerd in het Bulletin KNOB 1971, p. 31, *Het voltooiingsontwerp voor de St. Lievens Monstertoren te Zierikzee*.
Hoewel de tekeningen binnen het kader van de mogelijkheden van dit orgaan, zeer goed gereproduceerd zijn, is het toch nog wel héél wat anders, om deze „in het echt“ te zien! Het betreft hier een studie, die in eerste instantie is uitgewerkt t.b.v. het eerste Icomos-congres (International Council of Monuments and Sites), Parijs 1957.
- (3) Zoals Haakma Wagenaar zelf meermalen stelt, zijn verschillende van zijn visies ontwikkeld samen met G. C. Labouchère.
- (4) Jaarboek Oud Utrecht 1938 p. 24, *De Spits van den Domtoren*.
- (5) Vooral dankzij de studies van H. Janse.
- Zelf heb ik de volgende mening over de reden, waarom de commissie de steilere helling voorstond, een reden die schuil gaat achter de ook toen al eigenlijk weinig overtuigende argumentatie die werd aangevoerd.
Eeuwenlang gold de Domtoren als hoogste van het land. Na de vernieuwing van de spits van de Nieuwe Kerk te Delft (na brand 1872) was Delft net iets hoger. Vanuit een „middeleeuwse rivaliteit“ lag het voor de hand, dat het verleden wel wat mocht worden „bijgeslepen“ om Utrecht zijn ereplaats te hergeven!
- (6) Th. Haakma Wagenaar, *De bouwgeschiedenis van de Buurkerk te Utrecht, proeve eener historische voorbereiding van de restauratie van een middeleeuwsche monument*, Utrecht 1936.
- (7) Het belangrijkste waren die van de toren te Breukelen en de St. Aegtenkapel te Amersfoort.
- (8) Th. Haakma Wagenaar, *Enige hypothesen van dr. G. C. Labouchère over het middeleeuwse Utrecht*, Jaarboek Oud-Utrecht 1971, p. 13-32.
Bijhouwerstoren nog niet gepubliceerd.
- (9) Daar het „Oversticht“ ééns onder de bisschop van Utrecht viel, is het voor Oud-Utrecht ook belangrijk, dat hij ook dáár meewerkt aan het welstandstoezicht!

DE GOTHIEK EN HET WONDER VAN WAGENAAR

Het bekijken van een doorwerkt gotisch bouwwerk is als een verkwikkende douche, even is men los van het heden en even doorbreekt men de sleur der eigen gedachten.

Het bekijken van een gotisch gebouw met Toon Haakma Wagenaar werkt als een sauna, er dringt iets binnen door alle poriën, het hart gaat sneller kloppen en men voelt zich een ander mens.

Het begint eigenlijk heel gewoon, net als wij het allemaal doen: kijken naar wat er is. Heel geleidelijk komt dan het andere thema: kijken naar wat er niet meer is en kijken naar wat er had kunnen zijn en er misschien

nooit geweest is. Proberen om de stoutste dromen van vroeger te grijpen en te overtreffen. Als je even mee mag kijken door de ogen van Toon is er geen steen meer die in rust is, alles beweegt en groeit. Ieder profiel zet zich voort, vindt een beëindiging, die gelijk weer een inleiding is tot iets nieuws. Vormen volgen uit elkaar en komen eerst tot rust in de laatste fialen, hoog in de strakke en ijle avondlucht.

Wanneer Toon een pijlerbasement bekijkt ziet hij meteen het kapiteel, de scheibogen, het triforium, de gewelfribben en de balustrade op het dak die erbij horen. Het is een even scherp als creatief zien. Een zien dat zich vaak als bij voorkeur op het onvoltooide schijnt te richten, om dan met een onbedwingbaar gemak en plezier het verhaal af te maken. Een blik die ook gemakkelijk een breuk in het verloop herkent en bespeurt op welk punt de ene meester het werk van de andere heeft overgenomen. Waar wij één gotisch gebouw zien staan, ziet hij er minstens drie of vier te gelijk en door elkaar heen. Gebouwen zoals elk van de meesters gemaakt zou hebben wanneer hij het werk van de fundering tot het dak had kunnen afmaken.

Men kan zich een Wagenaar niet anders voorstellen dan in Utrecht, de meest gotische stad van ons land. Het is alsof door een wonder een der middeleeuwse dombouwmeesters in leven is gebleven als een prae-historische diersoort en zo af en toe nog wel eens door de straten wandelt, aanspreekbaar is en antwoord geeft op onze vele vragen. Het is een dombouwmeester die niet alleen precies op de hoogte is van wat hij zelf deed, doch ook alle verhalen kent die in zijn geliefde en vertrouwde bouwloods de ronde doen over zijn voorgangers en daarover met smaak kan vertellen.

In een nuchtere bui zou men zich wel eens kunnen afvragen: wat is die Wagenaar nou eigenlijk, de laatste middeleeuwse bouwmeester of het eindpunt (en wellicht ook het hoogtepunt) van de neo-gothiek. Sprong de vonk, die zo kenmerkend voor hem is, op hem over van Jan van den Doem of van dr. P. J. H. Cuypers? In het laatste geval schijnt het wonder Wagenaar in deze natuurwetenschappelijke tijd iets gewoner. Immers de vonk hoefde minder ver te springen, hetgeen ons waarschijnlijker voorkomt.

Toch is het de vraag. Want is de tijd eigenlijk wel een dimensie en is de gothiek soms niet dichterbij dan de neogothiek? Kan die vonk uit de middeleeuwen niet heel goed over springen door de geleiding van de gebouwen die uit die tijd bewaard bleven, die Wagenaar van zijn jeugd af hebben omringd en waarvoor hij zoveel enthousiaster is dan voor de neo-gothische producten. Wij maken vaak de fout de bouwstijlen teveel tijdgebonden te zien. De gothiek is een manier van denken die ook nu nog beoefend kan worden. Al zijn gotische „verwezenlijkingen“ wat moeilijk tegenwoordig (1), gotische gedachten blijven mogelijk. De vaardigheid waarmee Wagenaar dergelijke gedachten

op papier vastlegt is virtuoos. Hij schiep een schat aan observaties, interpretaties en variaties op het thema der middeleeuwse bouwkunst, waarvan de publicatie meer dan de moeite waard zou zijn. Zijn schetsen, zijn verhalen en betogen, voorgedragen met dat onstuimig enthousiasme doen ons steeds weer één ding beseffen: Toon Haakma Wagenaar is de onbetwiste grootmeester van het gotisch denken in de Nederlanden. Op zijn zeventigste verjaardag mogen wij hem daarvoor wel eens openlijk bedanken en in een hartelijk bedoeld egoïsme de oprechte wens uiten dat wij daar nog lang van mogen profiteren.

R. Meischke

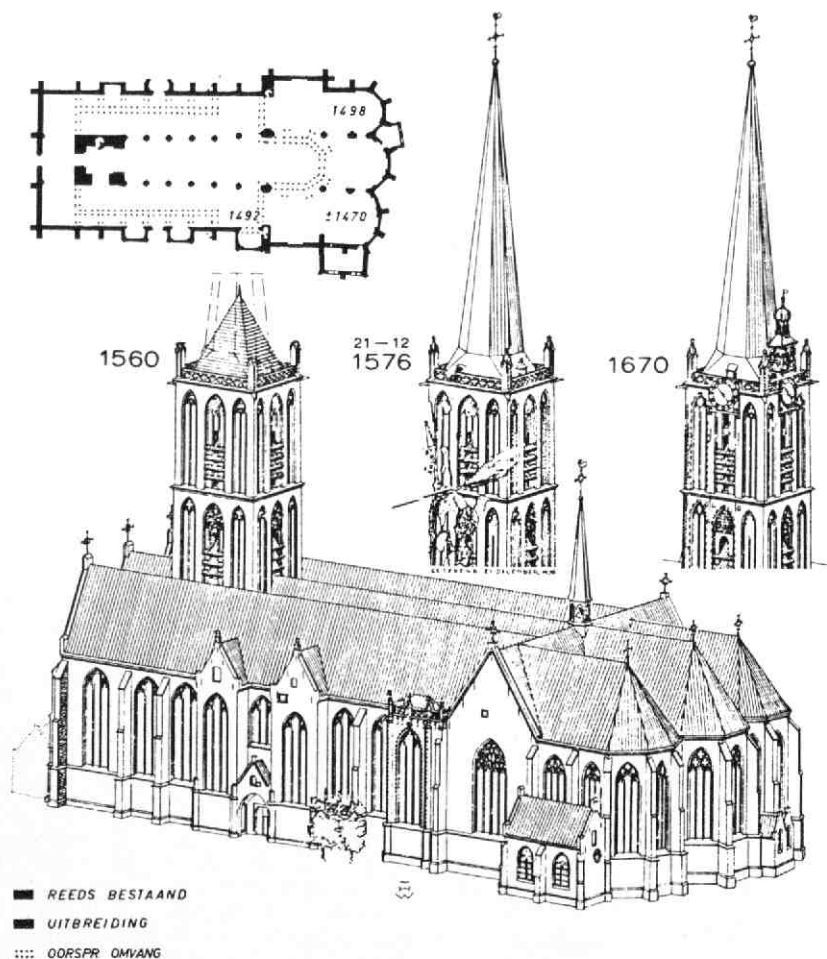
- (1) Hoe graag zouden wij Haakma Wagenaar het schip van de Dom zien herbouwen of de St. Jan in den Bosch eindelijk eens aan een fatsoenlijke toren zien helpen; naar eigen keus óf op de viering óf op de plaats van het romaanse „prulletje”.

TH. HAAKMA EN DE UTRECHTSE KERKEN

Ruim acht jaar werken we nu samen bij de restauratie van vijf Hervormde kerken in de binnenstad van Utrecht, de Dom-, Buur-, Jans-, Nicolai- en Jacobikerk.

De laatste is vorig jaar gereedgekomen, de Nicolai-kerk zal dit jaar klaar zijn. Als de restauratie volgens plan blijft verlopen duurt het werk nog tot 1988!

De taak van de heer Th. Haakma Wagenaar is de bouwhistorische begeleiding van de restauratie. In zijn officiële aanstelling staat bovendien, dat hij de architect op diens verzoek kan adviseren over alle zaken betreffende de restauratie. Ook van deze laatste mogelijkheid is in de loop der jaren een dankbaar gebruik gemaakt.

Scheve projectie Jacobikerk; toestand 1560, 1576 en 1670.

Uit: Jaarverslag Restauratie Utrechtse Binnenstadskerken 1975, 1976